

Vladimir Nabokov pripinas

Iš anglų kalbos vertė Laimantas Jonušys

R A R A

Vilnius, 2020

Pagyvenęs keleivis, sėdintis to nenumaldomai judančio vagono šiaurinių langų pusėje, šalia tuščios vietos ir priešais dvi tuščias vietas, buvo ne kas kitas kaip profesorius Timofejus Pninas. Idealiai plikas, įdegęs saulėje, švariai nusiskutęs, jis gana įspūdingai prasideda ta savo didele ruda makaule, akiniais vėžlenos rėmeliais (maskuojančiais kūdikišką antakių stygių), beždžioniška viršutine lūpa, drūtu kaklu ir stipruolio liemeniu po ankštoku tvido švarku, bet baigiasi kiek nuviliamai – pora laibų kojų (dabar apmautų flanele ir užkeltų viena ant kitos) bei delikačios išvaizdos, kone moteriškomis pėdomis.

Mūvėjo apsmukusias skaisčiai raudonos vilnos su alyviniais rombais kojines; jo tradiciniai juodi odiniai pusbačiai kainavo maždaug tiek, kiek visa kita apranga (kartu su margaspalviu šelmišku kaklaraiščiu). Iki xx a. penktojo dešimtmečio, senamadiškais europiniais savo gyvenimo laikais, jis visada mūvėdavo ilgas apatines kelnes, jų galus sukišęs į valyvas šilkinės kojines, apsiuvinėtas,

santūrių spalvų, po kelnų medvilne ant blauzdų palaikomas kelia-
raiščių. Anuomet atskleisti tų baltų apatinių kraštelių per aukštai
truktelėjus klešnę Pninui būtų atrode taip pat nepadoru kaip prieš
damas pasirodyti be apykaklės ir kaklaraiščio; mat net kai suvy-
tusi madam Ru, – apskretusio daugiabučio konsjeržė Paryžiaus
Šešioliktojoje apygardoje, kur Pninas, ištrūkęs iš lenininės Rusijos
ir Prahoje baigęs universitetą, pragyveno penkiolika metų, – pa-
taikydavo užėti nuompinigių jam esant be *faux col*¹, susikaustęs
Pninas drovia ranka pridengdavo priekaklio sąsagą. Visa tai pasi-
keitė svaigioje Naujojo Pasaulio atmosferoje. Dabar, penkiasdešimt
dvejų, jis buvo pamišęs dėl saulės įdegio, dėvėdavo sportinius
marškinėlius ir kelnes, o sukryžiuodamas kojas tyčia pasistengdavo
įžūliai pademonstruoti didžiulį nuogos blauzdos ruožą. Šitaip jis
galėjo atrodyti kokiam bendrakeleiviui; bet, išskyrus viename gale
miegantį kareivį ir kitame į kūdikį susitelkusias dvi moteris, Pninas
vagone karaliavo vienas.

Dabar reikia atskleisti paslaptį. Profesorius Pninas įsėdo ne į tą
traukinį. Jis to nežinojo, kaip ir konduktorius, traukinio šerdimi jau
artėjantis prie Pnino vagono. Tiesą sakant, tuo momentu Pninas
buvo labai patenkintas savimi. Kviesdama jį perskaityti penktadienio
vakarinės paskaitos į Kremoną – apie du šimtus varstų į vakarus nuo
Veindelio, Pnino akademinės laktos nuo 1945 metų, – Kremonos
moterų klubo viceprezidentė, panelė Džudita Klaid, mūsų draugui
patarė, kad tinkamiausias traukinys iš Veindelio išvyksta 13.52 ir
Kremoną pasiekia 16.17; bet Pninas, kaip ir daugelis rusų, be saiko
mėgo visokius tvarkaraščius, žemėlapius, katalogus, juos rinko, tad
laisvai jais naudojosi, jausdamas žvalinantį malonumą ką nors gauti
dykai, ir ypač didžiavosi gebėjimu savarankiškai išsinarplioti rei-
kiamą maršrutą, todėl pasinagrinėjęs aptiko nežymią nuorodą į dar

1 Nuimamos apykaklės (pranc.). (Čia ir toliau – vertėjo pastabos.)

patogesnę traukinį (išv. iš Veindelio 14.19, atv. į Kremoną 16.32), – ten buvo nurodyta, kad penktadieniais, ir tik penktadieniais, tas traukinys sustoja Kremonoje pakeliui į tolimą ir daug didesnę miestą, taip pat pasipuošusį ausiai mielu itališku vardu. Pnino nelaimei, jo tvarkaraštis buvo penkerių metų senumo ir iš dalies atgyvenęs.

Jis dėstė rusų kalbą Veindelio koledže, provincialokoje įstaigoje, pasižyminčioje dirbtiniu ežeru vaizdingo studentų miestelio viduryje, gebenėmis apipintomis galerijomis, jungiančiomis įvairius pastatus, freskomis, vaizduojančiomis atpažįstamus koledžo profesorius, perduodančius pažinimo šviesą iš Aristotelio, Shakespeare'o ir Pasteuro siaubingo sudėjimo fermerių sūnums bei dukterims, ir didžiule, aktyvia, pakiliai klestinčia Germanistikos katedra, kurią jos vadovas dr. Hagenas su pasitenkinimu vadino (aiškiai tardamas kiekvieną skiemenį) „universitetu universitete“.

Tų metų (1950) rudens semestre į rusų kalbos kurso pereinamąją grupę užsirašė tik viena studentė – apkūni rimtuolė Betė Blis, į pažengusiųjų grupę – vienas, bet tik vardu pavarde (Ivanas Dubas, kūniškai neapsireiškęs), o į klestinčią pradedančiųjų grupę – trys: Džozefina Malkin, kurios seneliai gimė Minske; Čarlzas MakBetas, kurio fenomenali atmintis jau sudorojo dešimt kalbų ir buvo pasirėngusi palaidoti dar dešimt; ir vangi Ailyna Lein, kuriai kažkas pasakė, kad išmokęs rusišką abėcėlę praktiškai jau gali skaityti „Aną Karamazovą“ originalo kalba. Kaip dėstytojas, Pninas anaipol negalėjo rungtis su tomis stulbinančiomis poniomis rusėmis, išsibarsčiusiomis po visą akademinę Ameriką, kurios, visai neturėdamos specialaus išsilavinimo, intuicija, plepumu ir, sakytum, motinišku užsidegimu grupei studentų, spoksančių nekaltomis akimis, kažkaip sugeba įdiegti magišką savo sunkios ir gražios kalbos mokėjimą dainų apie motušę Volgą, raudonųjų ikrų ir arbatos atmosferoje; o ir kaip dėstytojas Pninas niekada nemanė esąs priartėjęs prie moderniosios mokslinės kalbotyros aukštumų, tos asketiškos

fonemų brolijos, tos šventovės, kurioje stropūs jaunuoliai mokomi ne pačios kalbos, o metodikos, kaip mokyti kitus tos metodikos, o šioji metodika, nelyginant krioklys, tykštantis nuo akmens ant akmens, nustoja būti racionalios navigacijos priemone, bet galbūt kokioje nors pasakiškoje ateityje pravers plėtojant ezoteriškus dialektus – pirmapradių baskų ir taip toliau, – kuriais kalba tik tam tikros įmantrios mašinos. Be abejo, Pnino požiūris į savo darbą buvo mėgėjiškas ir lengvabūdiškas, mat rėmėsi užduotimis iš gramatikos, išleistos daug didesnio negu Veindelio koledžo Slavistikos katedros vadovo – garbaus sukčiaus, kurio rusų kalba buvo pajuokos verto lygio, bet jis dosniai suteikdavo savo orią pavardę anoniminio triūso vaisiams. Pninas, nors ir turėdamas daug trūkumų, pasižymėjo neatremiamu senamadišku žavesiu, kurį dr. Hagenas, ištikimas jo globėjas, paniurusiems tarybos nariams atkakliai piršo kaip delikatišką importinę prekę, už kurią verta sumokėti vietine valiuta. Nors sociologijos ir politinės ekonomikos laipsnis, jam gana pompastiškai suteiktas Prahos universitete kokiais 1925 metais, šimtmečio viduryje buvo virtęs atgyvenusiu doktoratu, Pninas, kaip rusų kalbos dėstytojas, nebuvo visai niekam tikęs. Jis buvo mėgstamas ne dėl kokių esminių sugebėjimų, o dėl neužmirštamų nukrypimų nuo temos, kai nusiėmęs akinius švytinčiu žvilgsniu žvelgdavo į praeitį, masažuodamas dabarties lęšius. Nostalgiški ekskursai dar kyta anglų kalba. Autobiografiniai pabiručiai. Kaip Pninas atvyko į *Sojedinionnyje Štaty* (Jungtines Valstijas).

– Apklausa laive prieš išlipant. Labai gerai! „Nieko nedeklaruosite?“ „Nieko.“ Labai gerai! Tada politiniai klausimai. Jis klausia: „Ar jūs anarchistas?“ Aš atsakau (pauzė pasakotojo jaukiam bebalsiam džiugesiui): „Pirmiausia, kaip mes suprantame „anarchizmas“? Anarchizmas – praktinis, metafizinis, teorinis, mistinis, abstraktinis, individualinis, socialinis? Kai buvau jaunas, – sakau, – visas tas man buvo reikšmingas.“ Tai mes labai įdomiai padiskutavome, su

pasekme, kad Eliso saloje aš praleidau visas dvi savaites.

Pilvas ima kilnotis – kilnojasi – pasakotojas apimtas konvulsijų. Tačiau humoro linkme būta dar geresnių šnekų. Geranoriškasis Pninas, drovaus slaptinumo mina ruošdamas vaikus nuostabiam smagumui, savo kartą jau patirtam, ir nesuvaldoma šypsena jau atskleidęs nepilną, bet grėsmingą įgeltusių dantų rinkinį, būdavo, atvers apšiurusią rusišką knygą ties rūpestingai įkištu dirbtinės odos skirtuku, – atvers tą knygą, ir tada neretai jo plastiškus bruožus iškreips visiško suglumimo išraiška; išsižiojęs karštligiškai sklaidys lapus pirmyn atgal ir užtruks gal net kelias minutes, kol suras reikiamą puslapį – arba įsitikins, kad vis dėlto pasižymėjęs buvo teisingai. Paprastai pasirinkdavo pasažą iš kokios senos naivios komedijos apie pirklių klasės nevalyvumą, sukurptos Ostrovskio beveik prieš šimtą metų, arba iš tokio pat seno, bet dar labiau atgyvenusio trivialaus Leskovo juokelio, grindžiamo žodžių iškraipymais. Šias pasenusias prekes jis pateikdavo su klasikinės „Aleksandrinkos“ (Peterburgo teatro) pompastišku užsidegimu, o ne su taikliu Maskvos artistų paprastumu; bet kadangi, norint įvertinti bent kokį tų fragmentų dar neišsivadėjusį sąmojingumą, reikėjo ne tik gerai išmanyti šnekamąją kalbą, bet ir neprastai įsijausti į literatūrą, o vargana jo grupelė nei šiuo, nei tuo nepasižymėjo, asociatyviomis teksto subtilybėmis tik pats atlikėjas ir mėgėdavosi. Kitoje vietoje mūsų jau paminėtas kilnojimasis čia tapdavo tiesiog žemės drebėjimu. Nukreipdamas atmintį, visoms šviesoms plieskiant ir visoms kaukėms mėgdžiojant, į savo liepsningos ir imlios vaikystės laikus (spindinčiame kosmose, nušluotame vienu istorijos smūgiu, bet dėl to tartum tik ryškesniame), Pninas apsvaigdavo nuo savojo vyno, vieną po kito demonstruodamas pavyzdžius to, ką jo klausytojai mandagiai numanydavo esant rusų humorą. Ir štai to juoko jam jau darydavosi per daug – įdegusiais skruostais nusirisdavo kriaušės pavidalo ašaros. Lyg iššokantis žaislas, staiga plykstelėdavo ne tik jo baisingi dantys,

bet ir stebėtinai didelis rausvas viršutinių dantenu audinys, ir jo delnas šaudavo prie burnos, o dideli pečiai kratydavosi bei vartydavosi. Ir nors tai, ką jis šneka, žodžius dusindamas šokčiojančiu delnu, grupei tada būdavo dar mažiau suprantama, jo visiška kapituliacija savo paties linksmybei visus nesuvaldomai užkrėsdavo. Jį apėmus bejėgystei, studentams plyšdavo pilvai: Čarlzas ūmiai amsėdavo mechaniniu džiugesiu, Džozefiną, anaip tol ne gražuolę, permainydavo nuostabus netikėtai mielo juoko plūsmas, o gražioji Ailyna ištirpdavo nepatrauklaus kikenimo drebučiuose.

Visa tai nekeičia fakto, kad Pninas buvo įsėdęs ne į tą traukinį.

Kaipgi mums diagnozuoti šį liūdną atvejį? Juk Pninas – tai ypač pabrėžtina – anaip tol nebuvo, pasak tos geranoriškos praeito amžiaus vokiškos banalybės, *der zerstreute Professor*¹. Priešingai – ko gero, buvo pernelyg atsargus, pernelyg atkakliai saugojosi velnio spąstų, pernelyg skaudžiai būgštavo, kad pakrika aplinka (nenuspėjama Amerika) neįviliotų jo į kokį nors absurdišką neapsižiūrėjimą. Išsiblaškęs buvo pats pasaulis, ir Pninui reikėjo jį ištaisyti. Jis visą gyvenimą nuolatos kariavo su negyvais daiktais, kurie suyra arba užpuola jį, arba sugenda, arba piktybiškai dingsta vos tik patekę į jo gyvenimo lauką. Buvo atgrubnagis, kokių reta; bet kadangi mokėjo akimirksniu padaryti vienos gaidos švilpynę iš žirnių ankštis, plokščią akmenėlį paleisti dešimt kartų atšokti tvenkinio paviršiumi, pirštais sukurti šešėlinį triušį (net su mirkčiojančia akimi) ir atlikti eilę kitų kuklių fokusų, kuriems rusai yra miklūs, manėsi esąs apdovanotas nemenkais fiziniais ir techniniais įgūdžiais. Į prietaisus apstulbęs žiūrėdavo su prietaringu pasigėrėjimu. Elektriniai aparatai jį apkerėdavo. Plastikai išversdavo iš kojų. Jis nepaprastai žavėjosi užtrauktuku. Bet pamaldžiai į tinklą įjungtas laikrodis sujaukdavo jam rytą, audrai vidury nakties paralyžius vietinę elektros pastotę.

¹ Išsiblaškęs profesorius (vok.).

Akinių rėmeliai sulūždavo ties pačiu tarpuakiu, ir likusias dvi vienodas dalis jis vangiai mėgindavo sujungti, regis, tikėdamasis, kad jam į pagalbą ateis koks nors organiškas atkūrimo stebuklas. Tas užtrauktukas, nuo kurio džentelmenas labiausiai priklausomas, suirdavo jo suglumusioje rankoje desperatiškos skubos akimirką.

Ir jis vis dar nežinojo esąs ne tame traukinyje.

Ypatingas pavojaus laukas Pninui buvo anglų kalba. Išskyrus tokias nelabai pravarčias nuotrupas kaip „toliau – tylą“, „niekados“¹, „savaitgalis“, „kas yra kas“ ir keletą paprastų žodžių, tokių kaip „valgyti“, „gatvė“, „rašiklis“, „gangsteris“, „čarlstonas“, „ribinis naudingumas“, išvykdamas iš Prancūzijos į Valstijas anglų kalbos jis visai nemokėjo. Atkakliai ėmėsi užmojo išmokti Fenimore'o Cooperio, Edgaro Poe, Edisono ir trisdešimt vieno prezidento kalbos. 1941-aisiais, pasimokęs vienus metus, jau buvo tiek pasikaustęs, kad galėjo pasišvaistyti tokiais junginiais kaip „norai pranoksta galimybes“ ir „ouki-douki“. 1942-aisiais jis jau galėjo nutraukti savo pasakojimą žodžiais „trumpai drūtai“. Trumanui pradėjus antrąją kadenciją, Pninas gebėjo susidoroti su beveik bet kokia tema; bet šiaip pažanga lyg ir sustojo, nepaisant visų pastangų, ir 1950 metais jo anglų kalba dar buvo pilna trūkumų. Tą rudenį savo rusų kalbos kursus jis papildė savaitine paskaita vadinamajame simpoziume („Besparnė Europa: šiuolaikinės kontinentinės kultūros apžvalga“), kuriam vadovavo dr. Hagenas. Visas mūsų draugo paskaitas, taip pat ir įvairias išvažiuojamąsias, redagavo vienas iš jaunesnių Germanistikos katedros narių. Dirbama buvo sudėtingokai. Profesorius Pninas savo rusiškų žodžių srautą, knibždantį idiomatinių posakių, kruopščiai išversdavo į šiokią tokią anglų kalbą. Tatai peržiūrėdavo jaunasis Mileris. Paskui dr. Hageno sekretorė panelė Aizenbor perrašydavo

¹ *The rest is silence* – paskutiniai Hamleto žodžiai; *nevermore* – Edgaro Poe eilėraščio „Varnas“ leitmotyvas.

mašinėle. Paskui Pninas išbraukdavo tas dalis, kurių nesuprasdavo. Paskui jis perskaitydavo savo savaitinei auditorijai. Be parengto teksto būdavo visiškai bejėgis, o ir negalėdavo pasinaudoti ta senąja šios negalios maskavimo sistema, kai kilnodamas akis aukštyn žemyn mikliai pasisemi pilną žvilgsnį žodžių, išpyškini juos auditorijai ir, iššėsdamas sakinio pabaigą, neri į lapą paskesnio grobio. Neramios Pnino akys veikiausiai būtų pasiklydusios. Todėl jam labiau tiko skaityti paskaitas žvilgsniu prilipus prie teksto, lėtu monotonišku baritonu, tarsi kylančiu nesibaigiančiais laiptais, kuriais lipa žmonės, bijantys liftų.

Konduktoriui, žilaplaukiam tėviškam asmeniui su akiniais plieniniais rėmeliais, nuleistais ant paprastos, funkcionalios nosies, ir skiautele sučiurusio pleistro ant nykščio, beliko įveikti tris vagonus iki to, kuriuo važiuoja Pninas.

Tuo metu Pninas pasidavė ypatingo pniniško troškimo malonumui. Jį buvo ištikęs pniniškas keblumas. Tarp kitų atributų, būtinų Pnino nakvynei svetimame mieste, pavyzdžiui, avalynės kurpalių, obuolių, žodynų ir taip toliau, jo sakvojaže buvo apynaujis juodas kostiumas, kurį jis ketino vilkėti vakare per paskaitą („Ar Rusijos žmonės komunistai?“) Kremonos damoms. Ten taip pat buvo artėjančio pirmadienio paskaita („Don Kichotas ir Faustas“), kurią jis ketino pastudijuoti rytoj, grįždamas į Veindelį, ir magistrantės Betės Blis darbas („Dostojevskis ir geštaltpsichologija“), kurį perskaityti paprašė dr. Hagenas, pagrindinis jos smegenų veiklos vadovas. Keblumas buvo štai koks: jeigu Kremonos rankraštį – pluoštą mašinarščio lapų, tvarkingai sulenktų per vidurį, – jis pasiliks prie savęs, saugioje kūno šilumos globoje, kirbės teorinė galimybė, kad pamirš perkelti jį iš vilkimo kostiumo į vilkėsimą. Antra vertus, žinojo, kad jeigu paskaitą jau dabar įsidės į sakvojaže esančio kostiumo kišenę, jį kamuos galimybė, jog bagažas bus pavogtas. Trečia vertus (šios psichologinės būsenos vis daugiau vartosi), savo dabartinio

švarko vidinėje kišenėje jis turėjo brangią piniginę su dviem dešimties dolerių banknotais, laikraščio iškarpa su laišku, kurį, mano padedamas, 1945 metais parašė *New York Times* dėl Jaltos konferencijos, bei natūralizacijos pažymėjimą; ir fiziškai buvo įmanoma, kad, prireikus traukiant piniginę, lemtingai išsistumtų sulankstyta paskaita. Per tas dvidešimt minučių traukinyje mūsų draugas jau du kartus buvo atsidaręs portfelį ir perdėliojęs visokius savo popierius. Konduktoriui priėjus vagoną, stropusis Pninas vargdamas krimto pastarąjį Betės triušą, prasidedantį žodžiais: „Pažvelgę į psichologinį klimatą, kuriame visi gyvename, negalime nepastebėti...“

Įėjo konduktorius; kareivio nežadino; moterims pažadėjo duoti žinią, kai joms reikės išlipti; o dabar kraipė galvą laikydamas Pnino bilietą. Jau dveji metai šis traukinys Kremonoje nestoja.

– Svarbi lekcija! – sušuko Pninas. – Kaip daryti? Tai katastrofas!

Žilagalvis konduktorius oriai, patogiai įsitaisė ant sėdynės priešais ir tylėdamas atsivertė aptriušusią knygą, prikaišiotą atvipusių skirtukų. Po kelių minučių, o būtent 15.08, Pninui reikės išlipti Vitčerče, – taip jis galėsias įsėsti į ketvirtos valandos autobusą, kuris apie šeštą išleisias jį Kremonoje.

– Galvojau, laimėjau dvylika minučių, o dabar praradau beveik visas dvi valandas, – apmaudžiai tarė Pninas.

O tada, atsikrenkštęs ir nepaisydamas malonaus žilagalvio guodimo („Suspėsite“), nusiėmė skaitymo akinius, pakėlė sunkų lyg akmuo sakvojažą ir patraukė į tambūrą laukti, kol paini praslystanti žaluma bus panaikinta ir vietoj jos rasis jam nurodyta stotis.

Vitčerčas apsireiškė pagal tvarkaraštį. Už įvairių taisyklingų šešėlinių geometrinių figūrų plytėjo karšta stingi cemento ir saulės erdvė. Kaip